

Våga fråga

Röster från barn i familjehem

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter. Barnombudsmannen får inte driva enskilda ärenden men har anmälningsskyldighet.

Förord

Barnombudsmannen har fått i uppdrag av regeringen att i samverkan med Socialstyrelsen ta fram en modell för att lyssna på barn i familjehem (S2013/3876/FST (delvis)). Uppdraget som ska slutredovisas i december 2015 har delats upp i tre olika faser – en förstudie, en pilotundersökning och en analys av hur modellen skulle kunna användas i återkommande och regelbundna undersökningar.

Förstudien syftar till att identifiera relevanta frågor och ta fram en modell för pilotundersökningen. Barn ska här ses som viktiga aktörer utifrån att de har kunskap om vilka frågor och områden som är viktiga att uppmärksamma. Eftersom Barnombudsmannen har stor erfarenhet av dialog med barn och unga har myndigheten fått en viktig roll i förstudien. I denna rapport presenteras resultatet från samtal med barn och unga med erfarenhet av familjehemsplacering som Barnombudsmannen genomfört inom ramen för förstudien.

Barnombudsmannen 2014-04-10

Innehåll

1. Sammanfattning.....	1
2. Inledning.....	2
2.1 Bakgrund.....	2
2.2 Uppdrag att lyssna på barn i familjehem.....	2
2.3 Barns rätt att bli hörda.....	3
2.4 Undersökningens syfte.....	3
2.5 Metod och genomförande.....	3
2.6 Rapportens innehåll.....	4
3. Förutsättningar för att berätta.....	5
3.1 Meningsfulla frågor.....	5
3.2 Förtroendefulla möten.....	6
3.3 Lyssna och agera.....	8
3.4 Barnombudsmannens kommentar.....	10
4. Områden att fråga om.....	13
4.1 Information och delaktighet.....	13
4.2 Relation till socialtjänsten.....	15
4.3 Trygghet och omsorg.....	17
4.4 Tillhörighet och utanförskap.....	20
4.5 Orättvisa och utsatthet.....	21
4.6 Biologisk familj.....	22
4.7 Skola och vänner.....	24
4.8 Förslag på frågor från barnen.....	26
4.9 Barnombudsmannens kommentar.....	26
5. Barnombudsmannens rekommendationer.....	28

1. Sammanfattning

Inom ramen för regeringsuppdraget att ta fram en modell för att lyssna på barn i familjehem har Barnombudsmannen genomfört samtal med barn och unga med erfarenhet av familjehemsplacering. Syfte med samtalen har varit att ta reda på vad som påverkar barns vilja och förmåga att dela med sig av upplevelser om sin vistelse i familjehem, och områden som barn ser som viktiga att uppmärksamma. I rapporten återges centrala teman i barns och ungas berättelser.

Barn och unga berättar om vikten av att få dela med sig av sina åsikter, tankar och upplevelser på ett sätt som passar dem själva och till personer som de känner förtroende för. De framhåller att de vill få ge sin egen version av verkligheten, bli lyssnade till och tagna på allvar. Viktiga områden att fråga om har sammanfattats inom följande temaområden: Information och delaktighet; relation till socialtjänsten; trygghet och omsorg; tillhörighet och utanförskap; orättvisa och utsatthet; biologisk familj; skola och vänner.

Barns och ungas berättelser aktualiserar en rad rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) vilket diskuteras i rapporten. Med stöd i barnkonventionen har Barnombudsmannen sammanfattat rekommendationer som är avsedda att ligga till grund för framtagandet av en modell för att lyssna på barn i familjehem.

2. Inledning

2.1 Bakgrund

Allt fler barn och unga omhändertas av samhället – majoriteten placeras i familjehem. Att ett barn placeras i familjehem kan bero på många olika saker. Vissa barn kan inte bo kvar hemma på grund av att deras föräldrar har problem och inte kan ge den trygghet och omsorg barnet behöver. Andra barn har egna svårigheter som under en period kan vara så stora att barnets förälder behöver hjälp med att ta hand om barnet. Även ensamkommande asylsökande barn placeras i familjehem.¹

Oavsett skäl innebär placering utanför det egna hemmet ett stort ingrepp i det enskilda barnets liv. När samhället övertar föräldraansvaret följer också stora skyldigheter. Enligt artikel 20 i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) har ett barn som har berövats sin familjemiljö rätt till särskilt stöd och skydd. Staten är vidare skyldig att, enligt artikel 25, göra regelbunden översyn av situationen för ett barn som omhändertagits. Trots det saknas i dag till stor del kunskap om hur barn i familjehem upplever sin situation. Rutiner saknas också för att låta barn och unga i familjehem dela med sig av sina upplevelser.

Sverige har vid upprepade tillfällen fått kritik för bristande insyn i och uppföljning av situationen för placerade barn. FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) lyfte år 2009 frågan om den bristande tillsynen över bland annat familjehem i sina slutsatser och rekommendationer till Sverige. Barnrättskommittén uttryckte också oro över avsaknaden av effektiva klagomålsmekanismer för barn som inte bor tillsammans med sin familj.²

Behovet av stärkt tillsyn och vikten av att låta placerade barn och unga komma till tals om sin situation har lyfts fram vid upprepade tillfällen. Vanvårdsutredningen konstaterade år 2011 i sin slutrapport att fungerande tillsyn och uppföljning är avgörande för att dagens och morgondagens barn och unga i barnavård ska kunna skyddas mot vanvård och ogynnsam framtida utveckling.³

Samma år publicerade Barnombudsmannen sin årsrapport *Bakom Fasaden* där barn och unga i den sociala barnavården fått komma till tals. Rapporten visar att placerade barn och unga fortfarande upplever missförhållanden och att det saknas tillräckliga rutiner för att upptäcka och åtgärda dessa.⁴

Så sent som i februari 2014 konstaterade utredningen om tvångsvård i sitt delbetänkande att den statliga tillsynen av familjehem är fortsatt eftersatt.⁵

2.2 Uppdrag att lyssna på barn i familjehem

Enligt regeringens proposition *Stärkt stöd och skydd för barn och unga* ska rutiner utarbetas för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden i den sociala barnavården. Barn och unga ska också ges möjlighet att dela med sig av sina upplevelser av vården, motsvarande de brukarundersökningar som görs inom bland annat äldrevården.⁶

Regeringen anser att det är angeläget att kontinuerligt följa upp hur barn och unga upplever sin situation i familjehem och ser detta som en förutsättning för att kunna säkerställa rätten till en trygg och säker vård för placerade barn och unga. Att få en aktuell lägesbild av hur barn och

¹ Socialstyrelsen. Vård och omsorg om placerade barn. Öppna jämförelser och utvärdering, 2013.

² FN:s barnrättskommitté. Concluding observations: Sweden, 2009.

³ Vanvård i social barnavård – slutrapport. Utredningen om vanvård i den sociala barnavården (SOU 2011:61), s 32.

⁴ Barnombudsmannen. Bakom Fasaden, 2011. s 66.

⁵ Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för barn och unga (SOU 2014:3) s. 171.

⁶ Prop 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga. s 2.

unga själva uppfattar den sociala barn- och ungdomsvården är även viktigt för att utveckla kvaliteten i verksamheten.⁷

Mot bakgrund av detta har regeringen därför gett Socialstyrelsen i uppdrag att i samverkan med Barnombudsmannen ta fram en modell för att lyssna på barn i familjehem. Uppdraget som ska slutredovisas i december 2015 har delats upp i tre olika faser – en förstudie, en pilotundersökning och en analys av hur modellen skulle kunna användas i återkommande och regelbundna undersökningar.

2.3 Barns rätt att bli hörda

Förstudien syftar till att identifiera relevanta frågor och ta fram en modell för pilotundersökningen. Av uppdragsbeskrivningen framgår att barnen ska ses som centrala aktörer utifrån att de har kunskap om vilka frågor och områden som är viktiga att uppmärksamma. Eftersom Barnombudsmannen har stor erfarenhet av dialog med barn och unga har myndigheten fått en viktig roll i förstudien.

Barnombudsmannens uppdrag är att företräda barns och ungas rättigheter utifrån barnkonventionen. Enligt artikel 12 i barnkonventionen har barn och unga rätt att bli hörda i alla frågor som rör dem och deras åsikter ska också tillmätas betydelse. Myndigheter och beslutsfattare är därför skyldiga att lyssna till barn och unga och ta deras egna åsikter på allvar.

Barnombudsmannens utgångspunkt är att barn och unga är experter på sin egen situation och därmed kan bidra med unik och värdefull kunskap. Att låta barn och unga med egna erfarenheter av familjehemsplacering dela med sig av sina tankar, åsikter och upplevelser bidrar till att säkerställa deras rätt att bli hörda i alla frågor som rör dem och få sina åsikter beaktade.

2.4 Undersökningens syfte

Inom ramen för det aktuella regeringsuppdraget och utifrån samtal med barn och unga som är eller har varit placerade i familjehem har Barnombudsmannen genomfört en undersökning med syftet att:

1. Identifiera viktiga faktorer som påverkar barns vilja och förmåga att dela med sig av upplevelser om sin vistelse i familjehem till utomstående.
2. Identifiera viktiga frågor och områden som bör beaktas när en modell tas fram för att lyssna på barn i familjehem.

2.5 Metod och genomförande

Barnombudsmannen har under hösten 2013 träffat barn och unga med erfarenhet av familjehemsplacering. Med utgångspunkt i regeringsuppdraget har Barnombudsmannen strävat efter att inkludera både flickor och pojkar, i olika åldrar och från olika delar av landet. Sammanlagt har Barnombudsmannen träffat 28 barn och unga mellan åtta och 20 år. Samtliga barn och unga har egna erfarenheter av familjehemsplacering och de flesta var vid tidpunkten för träffarna fortfarande placerade i familjehem. De barn och unga som deltagit vid träffarna engagerades med hjälp av nyckelpersoner inom kommuner och familjehemsorganisationer.

Träffarna med barn och unga har genomförts med utgångspunkt i Barnombudsmannens metod *Unga Direkt*. Metoden syftar till att skapa en förtroendefull och trygg situation där barn och unga fritt kan dela med sig av sina erfarenheter och åsikter. Barn och unga ges stort utrymme att påverka samtalet och kan själva styra vilka ämnen som ska tas upp. Centralt är att låta barn och unga tala till punkt utan att lägga hinder i vägen genom andras åsikter eller värderingar.

⁷ Uppdrag att ta fram en modell för att lyssna på barn i familjehem samt genomföra en pilotstudie (S2013/3876/FST).

Metoden präglas av stor lyhördhet och följsamhet gentemot de barn och unga som deltar i träffarna.⁸

Inför varje träff har informerat samtycke inhämtats från alla deltagande barn och unga liksom från deras vårdnadshavare, familjehem och (i förekommande fall) socialnämnd.⁹

Barnombudsmannen har informerat alla berörda om studiens syfte och om myndighetens roll och uppdrag. Vidare har de barn och unga som valt att delta informerats om innebörden av Barnombudsmannens sekretessbestämmelser och anmälningsskyldighet.

Så långt som möjligt har Barnombudsmannen strävat efter att genomföra träffarna med barn och unga utifrån deras egna önskemål och förutsättningar, i grupp eller individuellt. Deltagandet har varit helt frivilligt och har när som helst kunnat avbrytas. Efter samtalens slut har återkoppling gjorts till alla barn och unga som deltagit.

Samtalen har spelats in och transkriberats. Det transkriberade materialet har därefter bearbetats och analyserats utifrån ett induktivt förhållningssätt. Med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys har det transkriberade materialet kodats och centrala teman har analyserats.

2.6 Rapportens innehåll

I rapporten har Barnombudsmannen genomgående valt att referera till de som deltagit i undersökningen som ”barn” alternativt ”barn och unga”, oavsett ålder. Alla barn och unga har garanterats anonymitet. För att leva upp till detta är de namn som återges i rapporten fingerade. Berättelserna representerar erfarenheter, tankar och åsikter hos de barn och unga som vi träffat. Några generella slutsatser om barns och ungas situation i familjehem kan inte dras utifrån detta material.

Barnombudsmannens ambition har varit att sätta barnens röster i centrum för rapporten. Deras berättelser återges inom centrala teman och med hjälp av citat. Utifrån uppdraget och förstudiens syfte har barnens berättelser delats upp i två delar.

I den första delen – *Förutsättningar för att berätta* – återges barns och ungas berättelser om varför det är viktigt att ta reda på hur ett barn har det i sitt familjehem och vilka förutsättningar som finns för att ett barn ska kunna och vilja dela med sig av sina upplevelser till utomstående.

I den andra delen – *Områden att fråga om* – återges barns och ungas berättelser om vilka områden som är viktiga för barn i familjehem och som bör uppmärksammas när man ska ta reda på hur ett barn har det i sitt familjehem.

Barnens berättelser har kompletterats med Barnombudsmannens kommentarer utifrån ett barnrättsligt perspektiv. Rapporten avslutas med Barnombudsmannens rekommendationer som är avsedda att ligga till grund för det fortsatta arbetet med att ta fram och testa en modell för att lyssna på barn i familjehem.

---

⁸ Barnombudsmannen. Unga Direkt – en metod för att lyssna till barn. 2011.

⁹ Som huvudregel har båda vårdnadshavarnas samtycke inhämtats för ett barns deltagande. Endast i fall där det varit uppenbart att den ene vårdnadshavaren inte kunnat nås eller haft möjlighet att fatta beslut har huvudregeln frångåtts. Om ett barn har placerats i familjehemmet med stöd av LVU har i stället socialnämndens samtycke inhämtats. Av praktiska skäl har också familjehemmet informerats och fått samtycka till barnets deltagande i undersökningen.

3. Förutsättningar för att berätta

För att vuxna ska kunna få reda på hur man har det måste de först fråga, det är barn i familjehem tydliga med. De lyfter fram hur viktigt det är med en bra relation till den person som man berättar för; en relation som bygger på tillit och respekt. Frågorna ska kännas relevanta och barn vill ha möjlighet att svara på det sätt som passar en själv.

3.1 Meningsfulla frågor

Barn och unga i familjehem berättar att det ibland kan kännas svårt att dela med sig av sina erfarenheter till andra. För att vilja och våga är det viktigt att de frågor som ställs känns meningsfulla och att det som sägs tas på allvar och följs upp.

Frågornas betydelse

Socialtjänstens frågor kan upplevas som tjatiga. Lina säger att det vore bättre om frågorna och sätten de ställs på kunde varieras mer. Hon föreslår att: "[...] **man ställer frågor som liknar varandra, fast på olika sätt [...]. För jag tror att mängden av olika frågor och olika svar, det är det som man kan bedöma ifall barnet har det bra eller inte.**"

En del frågor kan uppfattas som betydelselösa. Adam berättar att hans socialsekreterare brukar fråga honom om hur han sover om nätterna. **"Vad spelar det för roll om jag sover dåligt eller bra? Om man är 15 och uppåt så sover de flesta ganska dåligt, jag vet flera av mina kompisar som inte kan sova på kvällarna, de spelar till klockan tre och sedan sover de",** säger han.

Barn reflekterar även över frågor som handlar om hur de mår. Sara berättar att hennes socialsekreterare brukar be henne att skatta sitt mående på en skala mellan 1 och 10. Det är en fråga som hon tycker är svår att svara på eftersom mående kan bero på så många olika faktorer – som sammanhang, tid, plats och relationer.

Sara säger: **"Jag är så trött på att alla frågar mig hur jag mår. Jag vill att de frågar hur jag har det!"**

Här skiljer sig barnens berättelser åt. Till skillnad från Sara tycker Marcus att frågan om hur man mår ställs för sällan.

"Hur mår du? Det är jävligt konstigt, men det är den frågan som de glömmer att ställa mest av alla. Hur mår du? Det kanske man inte ska fråga när det sitter fem behandlingssekreterare och familjehem eller... ja, vem som helst. Man kanske bara ska ta en åt sidan och sätta sig fem minuter. 'Hur mår du egentligen?'"

Josef trivs bra i sitt familjehem. Även om han förstår varför det ställs frågor så tycker han att det kan kännas jobbigt att behöva få dem. **"Jag har haft jättemycket kontakter, jag ska prata med BUP, SOC, det är jättemycket som snurrar runt. Så ofta har det varit så här, låt mig vara – jag lever mitt liv nu, nu räcker det."**

Sara reflekterar över att en fråga som upplevs irrelevant för en själv kan ha betydelse för andra barn. Därför är frågorna ändå viktiga att ställa. Men det är angeläget att man förstår varför frågorna ställs. **"Alla är ju olika, så man vet ju inte, alla har varit med om olika saker, och alla behöver olika hjälp. Så vissa frågor kanske är konstiga för mig, men inte för andra",** säger hon.

Barn och unga berättar att frågor som ställs för att ta reda på hur man har det i sitt familjehem behöver anpassas beroende på vem som ska svara. De behöver också anpassas efter när under

placeringen de ställs. Jonna säger att det är viktigt att frågorna ställs på ett sätt så att även yngre barn förstår innebörden.

Känsliga frågor

Barn berättar att det är bra att ta det försiktigt när man ska ställa frågor, särskilt om frågorna kan uppfattas som känsliga. De lyfter fram att det är betydelsefullt att den som ställer frågorna inte har för bråttom och att han eller hon tar sig tid att först lära känna barnet. Carolina berättar att det också är angeläget att tänka på hur man som barn kommer uppfatta en fråga *innan* den ställs.

Theo säger att det är bra att få "lugna" frågor när man är nyplacerad, till skillnad från vad han beskriver som "hetsiga" frågor. I stället för att till exempel fråga: "Har det varit något bråk här?", tycker han att man ska fråga: "Har det varit någonting som ni vill ta upp?"

Jonna berättar att man ibland kan känna sig pressad att berätta mer än man egentligen vill eller orkar, och att dra upp minnen som känns jobbiga. "Man känner sig typ intryckt, att det är för mycket. Att man har varit slagen och så flyttar man hemifrån, och sedan så är det folk som tjatar, det blir lite för mycket."

Det kan också vara svårt att berätta om att man inte trivs i sitt familjehem. Carolina berättar: "Tänk dig att man ska säga: 'Jag trivs inte här'. Familjehemmet kan ju vara hur trevliga och underbara som helst, men man kanske inte trivs ändå och inte känner att man vill bo där. Tänk att säga det till de personerna som ändå försöker hjälpa dig."

Barn säger att det är viktigt att ställa frågor för att försöka ta reda på hur man har det, även om frågorna kan upplevas som känsliga. Ibland visar man inte att man mår dåligt, men om någon frågar så är det lättare att prata om det som känns svårt. "Ja, det är lite jobbigt att ta upp det själv", säger Theo.

Sanna berättar att det kan hjälpa om man får möjlighet att prata om svåra saker: "Jag kan säga jättejobbiga saker. Så pratar vi igenom det. Även fast jag mår dåligt just då, om jag saknar mamma eller något, och jag är jätteledsen, då är det bra att prata om henne, fast jag inte vill det och att liksom ta om det igen varför det var så och sådär."

3.2 Förtroendefulla möten

Barn och unga berättar att det är viktigt att själv få föra sin talan och att få göra det på ett sätt som passar en själv. För att vilja och våga berätta behöver man känna förtroende för den som lyssnar och ställer frågor.

Enskilda samtal

När barn reflekterar över hur en person utifrån skulle kunna ta reda på hur man upplever situationen i familjehemmet blir deras nuvarande möten med socialtjänsten en naturlig utgångspunkt.

Ibland upplever barn att vuxna pratar *om* dem snarare än *med* dem. Vissa barn tycker att det kan vara bra att personer i deras omgivning också får komma till tals och dela med sig av sin syn på situationen, men säger också att det är viktigt att den som lyssnar inte är partisk.

Jack förklarar att socialtjänsten borde prata med både barnet och familjehemmet. "I enrum då, så att man får höra två versioner och att man får kolla hur det är. Om man säger helt olika, då är det någonting som är fel. Jag tycker att de borde göra så."

Att få prata enskilt är något som barnen återkommer till som viktigt om man ska vilja och våga dela med sig av sina tankar och känslor. Carolina ger ett exempel: "[...] om du sitter där i soffan och så har du socialsekreteraren där och så har du din familjehemsamma där, och någon från socialen... jag kan ju inte säga: 'Ja, de misshandlar mig'."

Marcus är van att berätta om sin situation efter många samtal med personer från socialtjänsten. För honom spelar platsen för samtalet inte så stor roll, men han tror att det kan göra det för andra. "[...] ni kanske väljer att prata med någon som blivit familjehemsplacerad för första gången och aldrig har suttit i ett stort konferensrum, den personen kanske vill sitta hemma i soffan i sitt familjehem. [...] Vissa behöver en säker miljö där de känner sig trygga, andra skiter i vilket."

Olika uttrycksätt

En del barn har fått frågeformulär av socialtjänsten som de själva fått fylla i. Adam ställer sig tveksam till om frågeformulär verkligen är en bra metod för att ta reda på hur ett barn har det. "Jag vet flera som har ljugit för det mesta när de sitter med det där pappret. Som när de frågar hur de mår, de säger att de mår jättebra men de mår jättedåligt."

Joel berättar att det kan kännas tråkigt att behöva fylla i papper och tycker att man borde komma på roligare sätt att ta reda på hur barn har det. "Att man inte bara kommer hit och: 'Nu ska vi skriva på papper, nu måste du skriva på här!' Att man ändå kanske gör någonting roligt av situationen."

Andra barn tycker att det känns lättare att skriva än att prata. Det kan handla om att skriva lappar, sms eller blogga. Vanessa berättar: "När man pratar så... det blir så känsligt, att man börjar gråta och så där, så det är mycket enklare att skriva det på ett papper eller måla om hur man känner."

Vissa barn tycker att det vore lättare om det fanns möjlighet att dela med sig av sina upplevelser anonymt. "Det tycker jag känns väldigt skönt, för den personen ser man inte, utan då pratar man helt anonymt. Det känns ändå lite scary, man berättar hela sitt liv till en vilt främmande, men det är ändå skönt att man inte vet vem det är. [...] Jag tycker att det är mycket enklare än att sitta ansikte mot ansikte och rabbla upp hela livet", säger ett barn.

Att hitta på saker tillsammans – som att gå och fika, bowla eller spela spel – beskriver barn och unga som bra sätt för att skapa kontakt och bygga en relation. Annie berättar att hennes socialsekreterare brukade hämta henne från skolan med sin bil. På vägen hem fick de möjlighet att prata med varandra. "[...] det var mycket skönare än att bara sitta i ett rum, stilla. Eftersom hon koncentrerar sig på vägen så..."

Thomas har också erfarenhet av att bli upphämtad från skolan av socialtjänsten men tycker tvärtom inte att det varit så bra. Bilarna som socialtjänsten kom i för att hämta Thomas var märkta med kommunens logga och många runt omkring lade märke till när de kom. "Så frågade alla elever vilka det där var, det tyckte jag var jobbigt", berättar han.

Filippa säger att hon tror att det är individuellt vilket sätt som passar bäst: "Det finns nog inget speciellt sätt [...] man får snacka, hänga med den och förstå hur den fungerar. Om du tänker att du ska sitta och prata med någon för att få reda på hur den mår, då kanske inte det fungerar. Man får prata med den personen och lära känna den. Då börjar den visa hur den mår. Så det är från person till person hur den bäst säger hur den mår."

Tyda signaler

Barn berättar att det finns saker som kan vara svåra att uttrycka med ord. Därför räcker det inte alltid med att ställa frågor. Om man verkligen vill veta hur ett barn har det i sitt familjehem måste man också kunna läsa mellan raderna och tyda olika typer av signaler.

Johannas erfarenheter har gjort att hon haft svårt att lita på vuxna. I dag har hon lättare att prata om sådant som känns svårt, men när hon var yngre ville hon ogärna släppa människor in på livet. **”Jag stängde väl ut de flesta. Jag gjorde en liten mur runt mig själv”**, berättar hon.

Johanna, som också har yngre syskon, berättar att hon kan se på barn om de mår dåligt. **”Man ser det i ögonen [...] om det är något som är fel, då visar de det, om de ljuger så visar de det. Det är inte så svårt att se egentligen, om man verkligen försöker.”**

När Leon var mindre berättade han inte för någon hur han och hans syskon egentligen hade det hemma. Nu i efterhand frågar han sig hur han lyckades dölja det så väl och undrar hur det kom sig att ingen förstod hur illa det var. Leon berättar om signaler som omgivningen borde reagera på. **”Man ser det på att han nyss kan ha gråtit. Man kan se det om man blir bjuden på mat, då kan man se det ifall han äter jättemycket.”**

Barn lyfter fram betydelsen av att utomstående besöker familjehemmet. De förklarar att genom att träffa familjen och med egna ögon se hur barnet interagerar med familjen kan man bättre förstå relationerna och barnets situation. **”[...] jag tycker att man ska komma hem och kanske fika lite, prata och se om de har bra kontakt och hur det blir när barnen sitter med fosterfamiljen, hur det blir”**, säger Sara.

Carolina berättar om signaler som hon tycker att den som besöker ett familjehem ska vara uppmärksam på: **”Om man märker att barnet inte vill gå därifrån för att den inte vill prata, att den känner sig obehaglig till mods av att sitta där, man vill inte sitta där, eller att man bara sitter där och tiger. Om barnet inte har ögonkontakt med föräldrarna, då är det någonting som är fel. Jag tar ju ögonkontakt med familjen [...]. Man har något slags trygghet där som man kan kolla på.”**

3.3 Lyssna och agera

Barn berättar om betydelsen av att känna förtroende och tillit till den person som ställer frågor. Tillit känner man inte för vem som helst och kan ta tid att bygga upp, men det är avgörande för att man ska kunna berätta. Barn lyfter också fram att den person som ställer frågor måste vara lyhörd och ha möjlighet att agera när det behövs.

Känna tillit

Jonna säger: **”[...] man ska lära känna personen först innan, för att då känner man sig mycket tryggare [...] du vill inte berätta alla dina hemligheter till någon som du inte känner eller vad som pågår i din... om du hade mått dåligt så hade du inte berättat det för någon som du inte känner, utan du vill ju berätta det för någon som du litar på.”**

Barn berättar om olika personer som de vänder sig till om de vill prata. Det kan vara någon i familjehemmet, inom socialtjänsten eller i skolan. Vissa barn tycker att det är lättare att prata med sina kompisar. Andra framhåller biologiska släktingar och syskon som särskilt betydelsefulla.

Marcus berättar att det faktum att han ett flertal gånger tvingats flytta och skapa nya relationer har påverkat hans tillit till människor och hans vilja att berätta. **”I och med att jag har flyttat**

runt så mycket så har jag inte kunnat stanna på ett och samma ställe och etablera någon kontakt med någon”, säger han.

Lyssna på riktigt

Barn berättar att det kan kännas jobbigt och svårt att prata om sig själv och svara på frågor om hur man mår och hur man har det. Trots det framhåller barn och unga att det är viktigt att det finns vuxna som bryr sig och lyssnar. **”Att verkligen lyssna på det som ungdomarna har sagt, det är det viktigaste”**, säger Jack.

För att barn och unga ska vilja och våga berätta är det viktigt att känna att den som frågar verkligen tar sig tid och finns till hands när man behöver det. Det kan vara en person som man har regelbunden kontakt med, men utan att det upplevs som påtvingat eller tjatigt. **”Personen ska ta kontakt, men inte för ofta. Men barnet ska kunna ta kontakt, och där tycker jag inte att det ska finnas någon gräns [...]”**, säger Carolina.

Barn förklarar också att det är viktigt att personen som ställer frågor om hur man har det kan mycket om barn och unga och förstår ens situation. Vissa barn ser att exempelvis socialtjänsten skulle kunna spela en viktig roll när det gäller att ta reda på hur barn har det i sina familjehem, eftersom de har erfarenhet av att jobba med just familjehemsplacerade barn och deras föräldrar. **”Så de jobbar med nästan samma saker som jag och min bror har gått igenom, de vet vilka frågor som de ska ställa och så där”**, berättar Theo.

Marcus har en klar idé om hur en bred undersökning om hur barn upplever sin situation i familjehem skulle kunna gå till. Han tycker att representanter från flera olika myndigheter med olika ansvar, befogenheter och intressen ska komma på besök och lyssna till barnets berättelser och erfarenheter. Då, menar Marcus, är chansen större att man verkligen blir lyssnad till och får gehör. **”Om jag kan få ut min röst till en person av fem i rummet, då har jag i alla fall lyckats med någonting. Men om det bara sitter en i rummet, det är inte så bra”**, säger han.

Marcus lyfter fram att man vid ett sådant möte borde få ha med sig en person som man litar på för att känna sig trygg. **”Det kan vara allt från min bästa vän, min mamma, syster, bror, familjemedlem eller socialsekreterare, det spelar ingen roll. Men det blir lättare att prata om jag har min bästa vän [...]”**

Barn berättar att det är viktigt att den som vill ta reda på hur barn och unga har det i sina familjehem **”står på barnens sida”**. De säger att det finns en risk att personen blir partisk om han eller hon också har en relation till familjehemmet eller till ens biologiska föräldrar.

Carolina förklarar att det vore bäst om den som frågar inte känner till mer än vad barnet tycker är direkt nödvändigt: **”[...] de ska bara veta om situationen, den ska inte ens veta vad föräldrarna heter eller bor, om nu inte barnet väljer att berätta det för den personen”**, säger hon.

Följ upp och agera

Vissa barn berättar att de är besvikna över vuxna som inte tagit deras berättelser på allvar och som undvikit jobbiga frågor. **”Det finns jävligt mycket ungdomar som känner att de inte har någon talan, alla skiter i vad jag säger, det kommer aldrig hända någonting, det är därför det är så viktigt att ta upp det liksom”**, säger Jack.

Lina berättar om hur hon vid ett tillfälle tog upp en privat och känslig fråga med sin socialsekreterare. I stället för att, som Lina hoppats på, uppmuntra henne att berätta mer, lät socialsekreteraren frågan passera. **”Det är bra att man bara frågar och att man frågar mycket. [...] Så fråga på! Och var inte rädda. Ofta är socialsekreterare lite obekväma och**

vågar inte riktigt fråga, men det är bara att prata, tror jag. Oavsett om det är ett stort eller litet barn.”

Barn säger att det också är viktigt att den person som man berättar något för har möjlighet att agera och följa upp det som sägs, att göra något åt det som inte är bra. **”Jag tycker att de borde göra någonting åt det... jag vet inte... inte bara fråga”,** säger Sara.

Osäkerheten kring om och hur den som lyssnar kommer att reagera på och agera utifrån det som barnen berättar kan leda till att man drar sig för att dela med sig av vissa saker. Filippa berättar att hon aldrig känt tillräckligt förtroende för vuxenvärlden för att kunna säga som det verkligen är i hennes familjehem.

”[...] när de väl frågar mig någonting så kan jag inte säga någonting. Jag känner dem inte och vet inte hur de kommer att reagera när jag säger det här till dem. Jag har aldrig haft kontakt med dem, och det gjorde att jag aldrig har berättat om hur det har varit”, säger hon.

En flicka var länge rädd för vad som skulle hända hennes mamma om hon berättade om det som hon gick och bar på. Till slut frågade hon sin socialsekreterare: **”Om jag berättar vem det är, då kommer väl inte min mamma hamna i fängelse? ’Nej, hon kommer inte hamna i fängelse, hon kommer bara att få hjälp med att bli en bättre människa’. Då berättade jag.”**

3.4 Barnombudsmannens kommentar

När samhället tar över ansvaret för ett barn följer omfattande skyldigheter. Staten är enligt barnkonventionen skyldig att ge familjehemsplacerade barn särskilt skydd och stöd. Trots det konstaterar barnrättskommittén att placerade barn riskerar att utsättas för de värsta formerna av dålig behandling och övergrepp. Allt för ofta sker övergreppen under statens ansvar eller möjliggörs genom statens godkännande, tolerans eller underlåtenhet.¹⁰

I Sverige har familjehemsplacerade barn varit illa under årtionden och tillsynen har brustit.¹¹ Den statliga vanvårdsutredningen lyfter fram att det är ”mot bakgrund av decenniers försummelser av tillsyn och uppföljning som dagens och framtidens insatser för att kvalitetssäkra vården av omhändertagna barn ska utvecklas.”¹²

Staten är, enligt artikel 25 i barnkonventionen, skyldig att genomföra regelbunden översyn av alla omständigheter runt barnets omhändertagande i familjehem. Det finns i dag ett lagstadgat krav på samordnad och återkommande tillsyn av hem för vård eller boende (HVB), men något liknande krav finns inte för familjehem.¹³

Barnrättskommittén vill att Sverige vidtar nödvändiga åtgärder för att se till att det finns effektiva och oberoende kanaler för klagomål från barn som saknar föräldraomsorg.¹⁴ I en framtida undersökningsmodell om hur barn upplever sin situation i familjehem har staten en skyldighet att också agera utifrån vad barnen berättar för att fullständigt kunna trygga deras rättigheter.

Anpassade metoder

Barn i familjehem har rätt att själva delta i processen med att ta fram metoder för att följa upp och tillsyna situationen i familjehem. De har också rätt att själva bli hörda när denna uppföljning

¹⁰ FN:s barnrättskommitté. Rapport från den tjugofemte sessionen, september/oktober 2000, CRC/C/100, p. 668.

¹¹ Vanvård i social barnavård – slutrapport. Utredningen om vanvård i den sociala barnavården. (SOU 2011:61). s. 25.

¹² Vanvård i social barnavård – slutrapport. Utredningen om vanvård i den sociala barnavården. (SOU 2011:61). s. 300.

¹³ Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för barn och unga (SOU 2014:3) s. 168.

¹⁴ FN:s barnrättskommitté. Concluding observations: Sweden, 2009.

och tillsyn genomförs. Barnrättskommittén är tydlig med att staten måste arbeta intensivt med att låta barn bli hörda vid framtagande av strategier, program och åtgärder av relevans för barns liv.¹⁵

Barn och unga i familjehem berättar hur viktigt det är att få dela med sig av sina tankar och upplevelser på ett sätt som passar dem själva och för personer som de känner förtroende för. Barnrättskommittén har ställt upp en rad kriterier för hur barns rätt att bli hörda ska genomföras, och de ska här tolkas utifrån statens skyldigheter gentemot barn i familjehem.

Enligt barnrättskommittén ska barn höras av väl förberedda vuxna med utbildning och färdigheter att samtala och arbeta med barn. Dessa personer måste kunna bedöma barnets individuella förmåga och vara engagerade i de frågor som rör barnet. Barnet måste bli hört på ett stöttande och uppmuntrande sätt för att försäkra barnet om att den vuxne lyssnar och noga överväger vad barnet berättar.¹⁶

För att förverkliga alla barns rätt att bli hörda krävs att arbetsmetoderna och miljöerna är barnvänliga, inkluderande och anpassade efter varje enskilt barn.¹⁷ Även icke-verbal kommunikation måste erkännas och uppmärksammas – som lek, kroppsspråk, ansiktsuttryck, teckning och målning.¹⁸ Tid och resurser måste avsättas till att förbereda barnen så att de får självförtroende och möjlighet att dela med sig av sina åsikter. Alla barn ska ha lika möjligheter att komma till tals, utan diskriminering.¹⁹

Barnrättskommittén poängterar att barns rätt att bli hörda ska utövas på ett sätt som skyddar barnet, särskilt i fall med mycket unga barn eller i fall där barn utsatts för brott, sexuella övergrepp eller andra former av misshandel.²⁰ Rätten till skydd ställer därför höga krav på staten men får inte tas som ursäkt för att neka barn deras rätt att bli hörda.

Staten ska enligt barnrättskommittén minimera risken för att barn utsätts för negativa konsekvenser av sitt deltagande med hjälp av tydliga strategier.²¹ Barn behöver vara införstådda med sin rätt till skydd och få information om vart de kan vända sig om de behöver hjälp eller har frågor. Barnrättskommittén vill också se uppföljningar och utvärderingar där barn har rätt att informeras om hur deras åsikter har tolkats och använts.²²

Barnrättskommittén poängterar att rätten att uttrycka åsikter är ett val och inte en skyldighet för barnet.²³ Det är statens skyldighet att ställa frågorna till alla barn i familjehem, men det måste alltid vara frivilligt för barnet att svara.

Rätten till delaktighet är absolut. Principen om barnets bästa och rätten att bli heard står inte i motsättning till utan kompletterar varandra. Den förra fastställer ett mål och den senare en metod för att nå det målet.²⁴ Tolkningar av begreppet barnets bästa får aldrig gå före eller åsidosätta barnets rätt att bli heard eller några andra rättigheter i barnkonventionen.²⁵ Familjehemsplacerade barn ska enligt barnrättskommittén bli hörda genom hela processen – före, under och efter placeringen.²⁶

¹⁵ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar Nr. 12 (2009) Barnets rätt att komma till tals (Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12), p. 11-13.

¹⁶ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 42-44.

¹⁷ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 11.

¹⁸ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 21.

¹⁹ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 134 a-b, e och f.

²⁰ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 21 och 24.

²¹ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 134 h.

²² Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 134 h-i.

²³ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 16.

²⁴ FN:s barnrättskommitté. Allmänna kommentarer nr 12 (2009) Barnets rätt att komma till tals (Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12), p. 70 och 74.

²⁵ Unicef, Handbok om Barnkonventionen, 1. uppl., 2008. s. 47.

²⁶ FN:s barnrättskommitté, Rapport från den fjortionde sessionen, september 2005, CRC/C/153, p. 664.

Samma rätt oavsett ålder

Barn och unga lyfter fram att alla barn är olika och för att ta reda på hur ett barn har det i sitt familjehem måste metoderna anpassas. De förklarar hur viktigt det är att frågor ställs på ett sätt så att även yngre barn kan förstå innebörden. Alla barn har samma rätt att fritt uttrycka sina åsikter och att dessa tas på allvar. Detta betonas i barnkonventionens artikel 12, tillsammans med artikel 2 om rätten att inte diskrimineras, och medför särskilda krav på staten, exempelvis i förhållande till yngre barn eller barn med funktionsnedsättningar.²⁷

Det finns ingen nedre åldersgräns för barns rätt att bli hörda. Barnkonventionen ger heller inget utrymme för staten att införa en sådan.²⁸ Barnrättskommittén har särskilt betonat att rätten att bli hörd omfattar både yngre och äldre barn och lyfter fram att även de allra yngsta barnen ska respekteras som individer och aktiva medlemmar i familjer, gemenskaper och samhällen med egna angelägenheter, intressen och åsikter.²⁹

Barnrättskommittén lyfter fram att staten måste arbeta för att övervinna negativa attityder och traditionella uppfattningar som hindrar att barns rätt att bli hörda fullständigt erkänns och tryggas.³⁰ Yngre barn fattar beslut och förmedlar känslor, idéer och önskemål långt innan de kan tala och skriva. För att förverkliga alla barns rätt att bli hörda måste vuxna lyssna även på yngre barn och visa respekt för deras integritet och individuella åsikter. Vuxna måste också visa tålamod och kreativitet och anpassa förväntningarna till yngre barns intressen, förmåga att förstå och sätt att uttrycka sig. Staten ska alltid förutsätta att barnet är i stånd att bilda egna åsikter – barnet ska inte först behöva bevisa sin förmåga.³¹

---

²⁷ Unicef. Handbok om Barnkonventionen, 1. uppl., 2008. s. 128.

²⁸ Unicef. Handbok om Barnkonventionen, 1. uppl., 2008. s. 124.

²⁹ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr. 7 (2005) Att genomföra barnets rättigheter under tidig barndom (Barnrättskommittén allmänna kommentarer nr 7) p. 5 och 14.

³⁰ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 48-49.

³¹ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 20.

4. Områden att fråga om

De barn och unga som Barnombudsmannen träffat lyfter en rad frågor och områden som de anser är viktiga att belysa om man vill ta reda på hur ett barn har det i sitt familjehem. Det handlar om tillhörighet och trygghet, respekt och orättvisa, relationen till sin biologiska familj och till socialtjänsten, skola och vänner.

4.1 Information och delaktighet

En socialtjänst som inte lyssnar. Obesvarade frågor och oro för framtiden. Barn och unga i familjehem vill bli mer delaktiga i de beslut som fattas och önskar sig mer information. Både om det förflutna och om framtiden.

Uppbrott utan förvarning

Barn berättar om hur de blir uppryckta ur sitt sammanhang och hur de tvingas hantera en ny och främmande tillvaro. De beskriver känslan av att bli bortlämnad, övergiven och sviken av sina biologiska föräldrar.

En flicka minns dagen då hon och hennes syskon fick lämna sina biologiska föräldrar och då hon placerades i familjehem för första gången:

"[...] nu kommer socialtjänsten och hämtar oss, jag fick sätta mig i en bil och vi hämtade våra syskon [...] senare så befann jag mig i en helt annan familj. Utan mina kläder eller gosedjur eller någon annan tillhörighet. Därefter fick mina föräldrar reda på det. Utan någon förvarning."

Långt senare ställde en person inom barn- och ungdomspsykiatrien frågor om det som hänt. Flickan berättar att det då gick upp för henne hur jobbigt det varit och hur djupt händelsen påverkat henne.

Vissa barn förklarar att de har fått möjlighet att delta i de samtal som förts och de avvägningar som gjorts inför en placering. Andra barn berättar hur beslut fattats över deras huvud och att de ibland tvingats byta familjehem mot sin egen vilja.

Victoria berättar om hur socialtjänsten tvingade henne att lämna ett familjehem som hon trivdes bra i för att flytta till en annan stad, trots att hon upprepade gånger bett om att få stanna. När socialtjänsten kom låste hon in sig på toaletten.

"[...] till slut fick polisen komma. Då hade jag sagt så länge att jag inte ville. Det tycker jag att man faktiskt... [...] när man säger nej så länge till någonting, att bli tvingad till att flytta, det tycker jag inte är bra", säger hon.

Val av familjehem

Barn berättar om hur de blivit hämtade av socialtjänsten utan förvarning och placerade i familjehem som de aldrig tidigare bekantat sig med. De säger att de vill ha mer att säga till om när det gäller att välja familjehem och önskar att man får träffa familjehemsföräldrarna på förhand så att man får en chans att lära känna varandra. Barn föreslår också möjligheten att få provbo i familjehemmet för att få tid att känna efter. De säger att på så sätt skulle man kunna undvika att bli placerad i familjer där man inte trivs.

"När man kommer till en familj så tycker jag att man kanske ska få träffa dem några gånger, kanske tre gånger, bara att man hälsar på och är där en dag, den fjärde gången så kanske man vill sova över en dag och se hur det känns, så kanske man gör det en gång till och sedan så kanske man kan bo där", förklarar Joel, **"så att man känner att det här är en**

bra familj.” Carolina beskriver det på ett liknande sätt: **”Självklart att man ska träffa familjen först och se vad de är för personer och kanske spendera två eller tre nätter med dem.”**

Filippa förklarar: **”[...] jag har många gånger känt att ’det här kommer inte att funka’ och det har slutat med att det inte har funkat. Och då är det liksom jag som drabbats av det. För att vuxna inte lyssnat på mig eller att de är så insnöade på att ’så här ska det va’, och reglerna är så här och vi ska följa dem. Så jag tycker det är viktigt att barn får vara med och, ja, känna på familjer och beslut och, ja, få veta mer.”**

Annie, som har bytt familjehem många gånger, berättar att hon inför en av hennes placeringar fick frågan om hur hon skulle vilja att familjehemmet var. När hon väl blev placerad visade det sig att inget av det hon önskat sig stämde överens med verkligheten.

”[...] jag sa att jag vill ha en ung familj, eller så här, i min mammas ålder [...], och att kanske de gillar att pyssla och baka så här, och gillar liksom att ha det här, alltså goset eller vad man säger. Att man kanske på fredagar sätter sig i soffan och myser och kollar på film och kanske käkar popcorn eller så här, eller nånting, och verkligen umgås. Så fick jag en gammal familj som inte gillar att baka eller pyssla och inte har så här det här behovet av myset och så. Så nu är jag bara inlåst på mitt rum helt själv.”

Jack föreslår att man skulle kunna ”testa” familjehemmen genom att låta barn vistas där under en kortare tid för att sedan dela med sig av sina erfarenheter och utvärdera familjehemmets lämplighet.

”[...] de kanske är skitdåliga, de kanske dricker mycket, skiter i en totalt, vissa kanske är skitbra, det vet man ju inte”, säger han.

Varför blev det som det blev?

Barn berättar att de inte förstått varför de placerats i familjehem. Bristen på information gör att de ibland har svårt att greppa det som hänt. Det blir särskilt tydligt i berättelser från barn som var riktigt små när de placerades första gången.

Ett barn berättar om saknaden efter sin biologiska mamma som gick bort när barnet var litet. Det väckte frågor om vart hon tagit vägen och om hon skulle komma tillbaka.

”Så när morsan gick bort så tänkte man mycket på det, man fattade typ ingenting när man var så liten, vart har hon tagit vägen? Kommer hon inte tillbaka? Så det har blivit, man får ta det som det är liksom.”

Ovissheten kan vara svår att hantera och kan även leda till att barn anklagar sig själva. Filippa berättar:

”Jag kommer ihåg att det var... det har liksom varit. ’Varför just jag? Vad har jag gjort nu?’ Det var ungefär så jag tänkte. Det var inte... jag flyttade på grund av att min mamma inte kunde ta hand om mig och inte pappa heller. Det har alltid varit så här: ’Vad har jag gjort nu?’”

Sanna har länge kämpat med sina frågor. Hon förklarar att det är viktigt att få prata om det som varit och vad man minns för att bättre kunna förstå. Hon säger att barn i familjehem bör få ställa fler frågor om sin situation och att det kan vara viktigt att få prata med sina biologiska föräldrar om sådant som hänt och varför det blev som det blev.

Vissa barn har fått hjälp att bearbeta sina minnen med en psykolog eller med sin socialsekreterare, bland annat genom att rita kartor och dra upp tidslinjer. De berättar att det

kan vara väldigt jobbigt att prata om sina minnen, men att det samtidigt är skönt och viktigt att kunna greppa och förstå sin situation.

Oro för framtiden

I barnens berättelser beskrivs framtiden som en bortglömd fråga som sällan diskuteras i familjehemmet eller tillsammans med socialtjänsten. Barn oroar sig för hur det ska bli och vart de ska ta vägen efter placeringens slut. De berättar hur ovissheten gör det svårt att komma till ro och känna tillit till andra människor. Ovissheten gör det också svårt att komma in i den familj som man är placerad hos.

”Kommer jag kunna försörja mig? Kommer jag hamna på gatan? Vad kommer att hända efteråt?”, säger Carolina.

Barn berättar att de saknar information om framtiden och att familjehem och socialtjänst brister i att fånga upp deras tankar och frågor.

”Jag tror inte att de hade tänkt kasta ut mig på gatan, men jag vill gärna bli lite informerad om hur de har tänkt sig. Jag vill inte gå dit med mössan i hand, jag gillar inte att kräva någonting”, säger Lina.

Joel berättar om hur lugn han blev när han fick veta att han skulle få stanna i sitt familjehem: **”När jag fick veta att jag skulle bo här i resten av mitt liv, då var jag jättelugn och började prata om framtiden, det hade jag aldrig gjort förut.”**

Barn förklarar att familjehem och socialtjänst behöver uppmärksamma tiden efter placeringen och berättar att de känner sig osäkra inför att själva bli vuxna och flytta hemifrån. De funderar på vad som ska hända med relationen till familjehemmet och hur det ska bli när de måste klara sig själva.

Barn lyfter fram att det vore bra om man fick möjlighet att prata mer om sin framtid och förbereda sig på det som ska komma; att tidigt och på ett rakt sätt få veta vad som gäller och vilken hjälp och vilket stöd man kan förvänta sig även efter sin placering.

”Det fanns ingen fortsättning förutom några möten i slutet. Det finns inget mer än det. Det borde ändå finnas någonting mer”, säger Johanna och berättar om hur hennes kontakt med socialtjänsten avbröts den dag hon fyllde 18 år.

Lina berättar om hur hon drömmer om att själv en dag bli förälder. **”Jag ser fram emot att bli så gammal. Mitt barn ska fan inte åka i väg och ha det skitjobbigt, det ska jag se till.”**

4.2 Relation till socialtjänsten

Barn och unga berättar om olika erfarenheter och upplevelser av socialtjänsten. Vissa barn har en nära relation till sin socialsekreterare. Andra barn kan inte ens namnet på sin socialsekreterare och har bytt så många gånger att de tappat räkningen.

Stöd från socialtjänsten

Vissa barn berättar om socialtjänsten som en ”fast punkt” i tillvaron och beskriver socialsekreteraren som en person som man kan vända sig till när man behöver någon att prata med. Det kan också vara en person som man hittar på roliga saker tillsammans med, som att bowla eller fika.

Johanna beskriver relationen till sin kontaktperson på socialtjänsten. **”Det är han jag pratar med, vi kan gå ut och äta, eller så kan jag komma hit och vi kan sitta och ta det lugnt. Det är en trygghet. Det är svårt att förklara.”**

Barn framhåller att det är viktigt att det är en person som lyssnar och tar till sig för att relationen ska fungera och bli förtroendefull. Likaså att man får tid att lära känna varandra.

I barnens berättelser finns förväntningar på att socialtjänsten ska kunna ge stöd och hjälp när man behöver det, utan att döma. Det kan röra allt från hjälp med att ställa sig i bostadskö till att vara ett stöd i relationen till sina biologiska föräldrar.

”Någon som stöttar dig för att göra saker. Man behöver sådana personer som stöttar en, vad det än är”, säger Adam.

Barn säger också att det är viktigt att socialtjänsten snabbt kan och vill agera när något inte är som det ska i familjehemmet. Här skiljer sig barnens erfarenheter åt. Vissa barn berättar att de fått det stöd och den hjälp som de behövt. Andra barn säger att de känner sig svikna av socialtjänsten.

Filippa berättar om att hon länge bodde i ett familjehem där hon inte trivdes och där föräldrarna rökte och drack. **”Jag tycker att man borde ta det mer seriöst när man väl får ett problem i familjehemmet”,** säger hon, och berättar att det tog lång tid innan hon blev flyttad från familjehemmet. Filippa fortsätter: **”Så jag tycker att de ska ta det seriöst när de väl får ett barn som ska placeras i ett familjehem.”**

Att komma i kläm

Barn berättar hur de hamnat i kläm mellan socialtjänsten och familjehemmet. De beskriver socialekreterare som hellre lyssnar på familjehemsföräldrarna. Barn vittnar också om samarbetssvårigheter och konflikter mellan socialtjänst och familjehem, hur det har gått ut över barnen och i vissa fall lett till att de tvingats flytta.

”Socialtjänsten känns som en mellanhand, som bara ger större problem. Till exempel bara ett litet problem att en som mamma svär lite när hon blir arg... då tar de det som att det är jättestort. Då blir mamman argare och svär ännu mer”, säger Leon.

Barn berättar om hur viktigt det är att ha sin egen socialekreterare. De säger att de vill kunna tala östört med sin socialekreterare, men att det inte alltid blir så. De säger också att de skulle vilja ha någon att vända sig till i det fall att kontakten med socialtjänsten inte fungerar – någon som lyssnar och kan agera.

”[...] jag har varit med om många gånger att socialtjänsten har, enligt mig, mer eller mindre missskött sig. Att de inte har gjort så som jag tycker att de borde göra. Jag har känt många gånger: Vem i helvete ska jag prata med? Jag pratar med mitt familjehem och de vänder sig till socialtjänsten och försöker påverka dem, men ingenting händer. Först nu när jag är vuxen så vet jag att det är Socialstyrelsen som jag ska kontakta när socialtjänsten inte sköter sig. Det hade jag inte en aning om när jag var mindre”, säger en flicka.

Svek och brustna förtroenden

Barn berättar om hur tillit och förtroende raderas när personer inom socialtjänsten gång på gång byts ut och hur svårt det är att ständigt behöva bygga nya relationer.

”Om du ska vara placerad så måste du i alla fall ha en fast punkt, eller en fast vuxen som finns med dig även om du flyttar från ett ställe till ett annat, det är det socialekreterare ska göra, det ska vara en person som ska finnas med dig hela tiden. Men när man får en

och inte ens får en förvarning att man ska byta till en annan, det är inte bra. Då får man tillitsproblem till socialtjänsten också [...]", säger Marcus.

Barn berättar att de kan låta bli att berätta om sådant som känns svårt om de inte känner sig trygga med hur socialtjänsten tar emot det som sägs. Jack berättar om många byten och dåliga erfarenheter av socialtjänsten. Han beskriver också känslan av att äntligen ha träffat en socialsekreterare som bryr sig.

"[...] hon förstår mig på riktigt. Hon åker och träffar mig, hon vill att jag ska ringa hela tiden. Man märker att hon bryr sig. Hon ringer hit och vill ha mer SOC-möten än vad man ska ha, så det märker man, hon är riktigt bra."

4.3 Trygghet och omsorg

Att få en kram. Att det finns någon där som lyssnar och bryr sig om en. För barn är tryggheten ett genomgående tema och rymmer många olika aspekter.

Kärlek och omtanke

"Att du känner att här kan du bo, de tar hand om dig här", förklarar Sanna. "Att fosterföräldrarna vill det bästa för fosterbarnet, inte att det är som ett hotell, att man kommer dit: 'Ja, här har vi toaletten, här har vi min son'", säger Hannes.

Barn berättar om hur viktigt det är att få kärlek och uppskattning i familjehemmet, att känna att man är omtyckt. Här lyfter barn också fram ömsesidigheten. "Att man tycker om varandra", som Tova förklarar. Eller som Tina säger: "Det viktigaste är att man tycker om och bryr sig om varandra."

Barn beskriver också kärleken som en förutsättning för att våga säga vad man tycker och för att våga ta en konflikt. Hannes förklarar:

"[...] utan att det blir bråk och man kaxar emot föräldrarna och så där, att det inte är ett hotell. Att känna sig trygg liksom, även fast det är bråk så känner man att man... det visar att man har kärlek på något sätt. För då vågar föräldrarna bråka med en för de känner sig trygga med det barnet."

Barn lyfter också fram behovet av fysisk närhet, hur betydelsefullt det kan vara att få en kram. Att få komma nära om man vill det. Ett barn berättar om relationen till sin familjehemsmamma:

"[...] jag får vara nära henne om jag vill det. Jag får lägga mig i hennes säng om jag vill det. Jag gjorde det ett tag innan, vi sov på soffan vi två, för jag sade att jag inte ville sova själv och så. Jag tror att det är viktigt, för i ett annat familjehem jag bodde i så ville jag, jag satt väldigt nära min familjehemsmamma, för jag ville lägga mig i hennes knä, vila huvudet mot axeln. Då sade hon: 'Nej, nu kommer du för nära'. Så fick hennes dotter göra det. Det var lite jobbigt, faktiskt."

Barn och unga lyfter inte bara fram behovet av omtanke och kärlek, utan också behovet av att få praktisk hjälp – skjuts till olika fritidsaktiviteter, hjälp med läxor, stöd och guidning i olika beslut. I barnens berättelser blir sådan hjälp också ett slags kvitto på att familjehemmet bryr sig om en.

"Man hjälper till med läxor till exempel, det är ju en sak att bara låta en bo där, det är ju också snällt, men [...] det är viktigt att man... ja... man ska bli omhändertagen av sina fosterföräldrar", säger Theo.

Mat, eget rum och djur

Maten framstår som någonting betydelsefullt i barnens berättelser och som ett tecken på att man blir väl omhändertagen eller inte. "Om man inte blir mätt när man äter", som Tina säger. Barn förklarar att aptiten också kan vara ett tecken på att man mår bra eller dåligt. "Att man äter mycket", säger My.

Leon ser maten som en del av tryggheten. "Jag tycker att trygg, det är när man vet att man får mat, man får husrum, man får gå på skola och lära sig, ja, att leva livet som barn." Barn som inte har ett eget rum kan drömma om det, och barn som har eget rum lyfter fram det som något betydelsefullt.

"Om man ska dela, då blir det inte ens egna, då har man inget ställe man kan gå till och skrika i kudden om det nu behövs", säger Carolina. Dennis berättar: "Det var värsta kaoset, bråk hela dagarna, och så hade man aldrig ett eget rum. Det var alltid tre stycken som delade på ett rum. Det är liksom okej i några dagar, men hela tiden? Nej."

Barn säger att de vill ha det hemtrevligt och att de gärna vill kunna göra rummet till sitt.

"Det var ett litet rum med vita väggar och så fanns det en garderob, en säng, ett fönster och en liten sänglampa på en liten minibyrå. Det var allt. Det såg ut som... som ett sjukhus mer än ett hem. Det kändes inte riktigt hemtrevligt. Jag tycker att för att känna sig hemma så bör det se hemtrevligt ut", säger Lina.

Så blev det för Isak som berättar: "De renoverade rummet och jag fick bestämma hur det skulle se ut. Det betydde mycket, det gjorde att jag kände mig viktig så det uppskattade jag, även om det är en liten grej."

Om man har ett djur som man tycker mycket om så vill barn att man ska kunna ta med sig djuret när man placeras. Barn berättar också att djur i familjehemmet kan ge trygghet.

Respekt, tillit och uppmärksamhet

Ett centralt område i barnens berättelser är känslan av respekt. I berättelserna hänger respekten nära samman med tillit och förmågan att lyssna. "Det är respekt, att lyssna och ta till sig", säger Marcus. "Man ska bli lyssnad på och känna sig... vad heter det... hörd, respekterad", berättar Sanna.

Barn förklarar att det kan ta ett tag att bygga upp denna tillit och lyfter också fram hur viktigt det är att den är ömsesidig. Filippa säger: "Man ska kunna berätta saker för dem man bor hos och de ska kunna berätta saker för en. Man ska kunna känna den här gemenskapen i en vanlig familj."

Barn berättar att det är viktigt att de själva också får ett förtroende.

"Innan så fick jag inte ta in posten för att det var deras privatliv och jag hade ingenting med det att göra. Men att ta in posten, det kändes bara konstigt... som att man inte bor där egentligen, man bara är där. [...] Att man litar på barnet på något sätt. Det är viktigt", förklarar ett barn.

Barn berättar att de saknar personer som de känner tillit till. Johanna säger: "Jag har väl aldrig fått någon tillit av föräldrar och släktingar, skolan. Så man har gärna tryckt de ifrån sig. Man vill klara sig själv och göra det man känner för [...] jag har aldrig fått den ryggsäcken som jag har behövt. Jag har inte fått vara ute, fått utgångsförbud i en vecka om jag kommer en halvtimme försent. Jag har liksom aldrig kunnat... jag vet inte hur jag ska förklara. Jag har aldrig fått chansen att visa att det går att lita på mig och sådana saker."

Barn berättar också om vad som kan hända när man inte känner någon tillit och när man inte blir hörd i familjehemmet eller av socialtjänsten.

”Det innebär att att du hittar andra vägar att uttrycka dig själv, när det inte är någon som lyssnar på dig, så då får du göra någonting för att få deras uppmärksamhet. Vad får man uppmärksamhet mest? Jo, om man begår brott eller börjar ta droger, då kan du få din röst hörd, för då kan folk märka att du gör fel, så där började jag att gå ut och slåss och höll på för att få uppmärksamhet, för jag fick den inte när jag bad om den. Jag var tvungen att göra någonting. Jag rymde bara för att folk skulle se att någonting måste vara fel, han sticker ju hela tiden”, säger en pojke.

Sanna berättar: ”Jag blev ju arg och hittade på en massa saker bara för att få uppmärksamhet, det var inte så bra, för det gillade de inte.”

Gränser

Barn lyfter fram betydelsen av gränser eller ”ramar”. I deras berättelser blir de ett tecken på att familjehemsföräldrarna bryr sig om en och ger en möjlighet att ta eget ansvar.

Vanessa berättar: ”De har liksom inte brytt sig om mig, men de jag har hamnat hos nu, de bryr sig väldigt mycket. De säger till exempel: ’Du får komma den här tiden’. De frågar vart jag ska och vem jag ska vara med. Jag känner trygghet, att de bryr sig och är rädda om mig.”

Josef förklarar: ”En bra regel för mig är att typ... vad ska man säga... det finns så mycket. Att ha tider, att inte vara ute för länge, att få bra sömn. Att säga åt en att man ska gå och lägga sig.”

Johanna berättar att det funnits mycket värme i hennes familjehem. ”[...] det har varit ett helt underbart liv. Det har varit det här att... de här ramarna man har haft och man har fått ta och ge, och det har varit helt underbart, jag vet inte hur jag ska förklara. Mina bästa år har varit som placerad.”

Lyhördhet

Barn beskriver sin första tid i familjehemmet som svår, en tid då det mesta är nytt och främmande. De berättar hur viktigt det är att då lyssna in, att ge tid att anpassa sig, att aktivera, att vara lyhörd och att se ens behov. ”Lär känna den här individen [...] den personen som den är där och då”, som Carolina uttrycker det.

Barn berättar att de lätt blir passiva i början och därför gärna vill göra roliga saker tillsammans. Jonna säger: ”När man kommer till ett familjehem så liksom... man ska försöka ta kontakt och hitta på saker [...] saker som barnet tycker är roligt, och sedan så slappnar man av lite mera då.”

Sara beskriver det på ett liknande sätt: ”Att göra någonting med barnen, så man inte känner sig ensam och bara sitter på rummet och är blyg.”

Barn säger att det är viktigt att familjehemsföräldrarna vågar fråga, både om här och nu och om det som varit. Men samtidigt att de ger tid när man kommer, att man ”får luft”, att de inte är så ”på”.

”Att man tar det lite lugnt, med själva barnet, att det inte blir för hastigt – ’så här gör vi, så här är det’, utan att man först lär sig förstå hur barnet brukar ha det, att man sätter sig och pratar med dem...”, säger Carolina. Hon fortsätter ”Att man först sitter och pratar i början, även fast det är svårt, jag tyckte det var sjukt svårt när jag skulle sitta och behöva berätta om hur jag haft det för dem jag bodde hos.”

4.4 Tillhörighet och utanförskap

Barn i familjehem lyfter fram hur viktigt det är att få vara en del av familjen. Samtidigt berättar de hur de känner sig utanför och annorlunda och oroar sig för att behöva flytta.

Att höra till

Barn beskriver hur viktigt det är med gemenskap och tillhörighet, att få "vara en av dem"; att ingå i familjen och delta i aktiviteter och känna samvaro med övriga familjemedlemmar.

"Jag tycker att det är viktigt att jag känner mig bemött på samma sätt som de andra barnen i familjen, och att även smådetaljer spelar roll. Jag vill känna mig lika viktig som de andra. För det får mig att känna mig som en del. Det får mig att känna mig som ett barn i den familj som jag bor hos. Det tror jag är... att man känner tillhörighet", säger Lina.

Att känna sig hemma. Att känna sig välkommen. Att känna att man hör till. **"Man måste ju känna sig välkommen liksom",** förklarar Jack.

Joel är ett av de barn som i dag känner denna gemenskap i sitt familjehem. **"Det känns som att vi är riktiga syskon, en riktig familj",** säger han, **"jag tycker inte att det är några konstigheter."**

Marcus har erfarenhet från flera familjehem. I ett av dessa trivdes han och kände att han behandlades jämlikt.

"Där kände jag mig som en del i familjen, och inte som någon som var placerad som de tjänade pengar på, utan jag var mer som en familjemedlem, de hjälpte mig med allt och jag litade på dem. Det var hur bra som helst, och jag fick så mycket respekt från dem och allting."

Lina förklarar att ju yngre man är desto viktigare är det att ingå i familjen, att verkligen vara "en av dem". Hon beskriver det också som lättare att "bli en i familjen" när man är yngre.

"Jag tror det är viktigare att man känner familjen mycket närmare när man är liten, än vad det är när man är lite äldre. För när man är liten så är ofta familjen ens närmaste. [...] När man är lite äldre så är det svårare att formas till den familj man kommer till. Man har redan fått en bild av hur man lever. Man är olika och har olika erfarenheter. Det är lättare om du är liten, att du liksom blir som dem."

Utanförskap, osäkerhet och ensamhet

Ett genomgående tema i barnens berättelser är känslan av utanförskap. Barn berättar om hur de känner sig vid sidan av, att de inte hör till, att de är annorlunda. **"Jag har varit den inneboende flickan med brunt hår och alla var blonda med blåa ögon. Nej, det blev ingen riktig familj i alla fall",** säger Lina.

Utanförskapet kan ta sig olika uttryck. **"När deras egna barn kom, så har jag alltid känt att de liksom inte har brytt sig om mig",** säger Vanessa. Annie i sin tur berättar: **"Det finns bilder på deras barn, och när de gifte sig och så där... så kommer man där och bor och ser de där korten hela tiden och så är man inte själv med."**

"I början var jag rädd för mina fosterföräldrar för jag kände inte dem", säger Adam, **"Jag var lite ovan med att bara komma till ett nytt ställe och bara bo där."** Barn berättar att de redan från början har känt sig utanför och ibland haft känslan av att komma emellan familjehemsföräldrarna och deras biologiska barn. En känsla av att "tränga sig på".

”Jag har tyckt att det varit ganska jobbigt när jag flyttat till familjer att det är en massa kort på bara deras barn. Men jag då? Jag vill också vara en del i familjen”, förklarar Victoria. Jack berättar att han aldrig kände sig riktigt välkommen i sitt familjehem. ”Jag kände inte att det var min familj, det kändes fel. Jag gick min egen väg, det är därför jag är här nu...”

Uppbrott och rotlöshet

Ett annat återkommande problem som barn berättar om är ständiga uppbrott och separationer, och hur dessa leder till oro och brist på tillit.

Barn berättar att en konsekvens av alla separationer kan vara att de får svårt att knyta an till människor. ”Jag har alltid haft svårt för att lita på folk”, som Johanna uttrycker det.

”När jag flyttar till familjehemmen så känner jag press och jag känner – hur länge ska jag vara här? Jag kommer aldrig till ro för jag tänker att de här kommer att säga upp sig, jag kommer att flytta precis som jag har gjort från de andra ställena. Man får ingen ro i sig själv och man kommer inte in i familjen”, berättar Marcus.

Barn förklarar hur de tvingas byta familjehem och att det leder till att de känner sig rotlösa. ”Jag tycker att det är jobbigt att lära känna nya hela tiden”, förklarar Tova.

Victoria berättar: ”När folk frågar mig i dag var jag kommer ifrån? Ja, jag vet inte. Jag brukar säga det senaste stället jag bodde på. Var är du uppvuxen någonstans? Jag vet inte, överallt. Det blir väldigt konstigt.”

Rädslan för att behöva flytta kan också hämma en själv. Victoria fortsätter berätta: “[...] det man kan bli lite besviken på är om de säger att man ska bo där hela tiden och så fort det händer någonting så ska man flytta. Då har det blivit så att man inte vågar säga vad man känner, för man är rädd att man ska få flytta.”

4.5 Orättvisa och utsatthet

Att bli sämre behandlad jämfört med familjens biologiska barn. Det är ett återkommande tema i berättelserna. Barn beskriver också hur de vuxit upp i familjehem där missbruk förekommit, utan att socialtjänsten ingripit.

Att bli orättvist behandlad

Känslan av orättvisa återkommer i barnens berättelser, särskilt orättvisa mellan de familjehemsplacerade barnen och familjens biologiska barn; att de biologiska barnen behandlas bättre och annorlunda.

”De gick alltid först, man fick alltid vara på sidan... min bror, när han var på ett annat ställe, då fick han... hennes barn fick gå och äta först. När de ätit klart, då fick han gå och äta efter att de var klara”, berättar Jack.

Att bli särbehandlad, nedvärderad och utfrysad beskrivs som återkommande upplevelser i familjehem. ”Man kan bli orättvist behandlad så här, att föräldrarna, de lämnar kvar fosterbarnet men tar bara med sig sina biologiska barn på semestern”, säger Leon.

Andra exempel på orättvisa är att de familjehemsplacerade barnen får sämre kläder än de biologiska barnen och att födelsedagar inte uppmärksammas på samma sätt för de placerade barnen.

Ett barn minns hur det var på julafton i familjehemmet. “[...] man såg hur många paket de delade ut, vi familjehemsbarn fick 2-3 paket och de andra fick stora högar.”

Våld, kränkningar och utsatthet

Barn berättar också om psykiska kränkningar och anklagelser från de vuxna i familjehemmet.

”Jag var det svarta fåret, de anklagade mig för allt”, säger Marcus, ”jag gjorde ingenting fel, och ändå blev jag anklagad och så. Så man kände sig verkligen som ett familjehemsbarn, man kände inte att man bodde med en familj.”

I vissa fall förekommer också våld i barnens berättelser. Jonna förklarar hur hon brukar pröva våldsbenägenheten hos de vuxna när hon kommer till ett nytt familjehem.

”Man brukar testa saker, för då vet man att de inte slåss. Om man gör saker som man egentligen inte får, och då så vet man att de inte slåss. De pratar bara, de slåss inte.”

Snålhet och ekonomiska motiv

Barn berättar om familjehem som de upplever i första hand är ute efter att få in pengar. Jack förklarar hur han placerades i ett familjehem med många andra barn. Han beskriver också den snålhet som han upplevt i flera familjehem; att han inte fick någon veckopeng och att han inte kände sig prioriterad.

”Man vet ju vad familjehem handlar om. Det finns många som bara är ute efter pengar, det märker man väldigt snabbt, sättet de är på, om de bryr sig om en [...] om de sköter grejer, kläder och grejer som jag behöver, det märker man, om de inte gör det så bryr de sig inte lika mycket.”

Alkohol och missbruk

Ett återkommande problem i barnens berättelser är alkohol och missbruk i familjehemmet.

Filippa säger: **”De borde titta på hur de har det hemma, hur de fungerar som personer, nåt missbruk... såna saker. [...] Man upptäckte att vi inte mårde bra, att vi inte hade kläder, att vi inte hade saker som behövdes. Vi luktade oftast rök för att de rökte. De drack mycket.”**

Oavsett eventuellt missbruk kan det vara känsligt att konsumera alkohol i familjehemmet, som Carolina förklarar: **”[...] om man till exempel har haft föräldrar som dricker, så sitter familjehemsmamman och dricker ett glas till varje middag...”**

4.6 Biologisk familj

Barn berättar hur socialtjänsten separerat dem från sina syskon. De beskriver hur de slits mellan olika familjer och försöker passa in. Relationen till släkt och biologisk familj är en central fråga i barnens berättelser.

Vissa barn säger att det är viktigt för dem med en nära och regelbunden kontakt med sina biologiska föräldrar. Andra barn berättar att de föredrar att träffa dem mer sällan eller inte alls. Genomgående är att de själva vill vara med och påverka hur kontakten ska se ut.

Känsliga relationer

Barn berättar att den biologiska familjen kan ge stöd och hjälp. Syskon och föräldrar kan till exempel ställa frågor om hur man mår eller vara personer som man kan vända sig till när man behöver prata.

Lina säger att det kan vara bra att träffa sina biologiska föräldrar oavsett situation, bortsett de fall där barnet kan fara illa. Hon förklarar: **”[...] för jag tror att alla föräldrar ändå älskar sina barn, och kan förmedla det på ett eller annat sätt [...]”**

Andra barn berättar att det är viktigt att man inte behöver träffa sin biologiska familj mer än man själv vill, eller inte alls. Joel säger: **”Det ska verkligen barnen få bestämma. För om barnen inte tycker att det är roligt att få träffa sin mamma och pappa så ska de inte behöva göra det.”**

Barns upplevelser skiljer sig åt när det gäller möjlighet att påverka relationen till sina biologiska föräldrar. Vissa barn berättar att de får bestämma helt själva, andra känner sig tvingade att träffa sina biologiska föräldrar. En del barn säger att de vill ha stöd för att upprätthålla en bra kontakt. Andra barn beskriver hur man lätt kan få skuld känslor när olika personer driver på för att man ska träffa sina biologiska föräldrar fast man själv inte vill.

Barn säger att det kan vara lättare att få vara med och bestämma när man är lite äldre. Sanna berättar om att hon fått mer inflytande ju äldre hon blivit.

”Det känns som att när man är liten så vill man saker men då är det de vuxna som bestämmer om de viktiga sakerna. Jag var jätteledsen när jag var liten. Nu mår jag mycket bättre när jag är större. Jag kan bestämma när jag vill träffa min mamma och pappa och jag kan fråga vad jag vill. Nu när jag är äldre så träffar jag dem och om jag vill att de ska vara hos mig i en vecka, då är de det [...].”

Barn berättar att familjehemmen och socialtjänsten kan behöva hjälpa till för att man som barn ska kunna upprätthålla kontakten med sin biologiska familj. Det kan vara lätt att undvika kontakt med sin biologiska familj, något som man kan komma att ångra när man blir äldre.

Lina berättar: **”För mig var det naturligtvis enklast att låta bli, det var jobbigt att åka iväg och träffa henne, det tog min tid. Det var inte bara jättekul. Men mitt familjehem peppade mig att träffa min mamma och det gav mig en relation som jag känner att jag nu i efterhand skulle ha saknat.”**

Hon berättar att kontakten med andra släktingar kan vara minst lika viktig som den till sina biologiska föräldrar: **”I vissa fall så har barn bra kontakt med sin farmor och farfar men inte med sina föräldrar. Då är det självklart att barnen ska träffa sin farfar eller moster eller var det är.”**

Barn berättar att det också kan vara svårt att prata om kontakten med sin biologiska familj. Det kan bero på att man vill skydda någon eller på lojalitetskonflikter. Sara beskriver: **”Vissa barn, om de har problem med sina föräldrar, de riktiga föräldrarna, då kan det vara svårt att svara på hur det är. Man kanske inte vill berätta att det är dåligt, man vill kanske inte träffa sina föräldrar... så det kan vara olika [...].”**

Separation från syskon

Barn förklarar hur viktigt det är att syskon placeras tillsammans, att man får behålla sin biologiska anknytning och att man har en bra kontakt med sina syskon. Theo berättar att han bor tillsammans med sitt syskon. Han säger att de kan bråka ibland men att det handlar om syskonkärlek. Theo förklarar att de kan prata med varandra för att de har varit med om samma sak.

Sanna förklarar: **”Det tycker jag är en viktig grej, att alla syskon, den enda riktiga släkt man har, får vara i närheten. Det är alltid så i början att man är osäker, man är själv, och när man har en riktig familjemedlem, då känner man sig inte själv längre [...].”**

Barn beskriver hur jobbigt det kan vara att separeras från sina syskon när man placeras i familjehem, och hur mycket man kan sakna varandra. Vanessa förklarar hur hennes familjehem hjälper henne att träffa sina syskon och låter hennes syskon komma och hälsa på. Familjehemmet stöttar henne också för att själv kunna besöka sin biologiska familj.

Marcus berättar hur han och hans syskon placerades på olika ställen och hur det gjort att syskonen i dag inte känner varandra: "[...] det enda jag vet är att det är mitt kött och blod jag har... så i dag... min familj består av mina vänner bara [...]. Om man ska placera så placera syskonen tillsammans för då har man i alla fall familjen kvar... även om man inte har sina föräldrar så har man fortfarande sina syskon."

Barn berättar om hur jobbigt det kan vara att se sina syskon formas av sina familjehem; känslan av att ens syskon förändras och blir på ett annat sätt än en själv. Familjehem kan också se olika på hur mycket kontakt syskonen bör ha.

Att slitas mellan två världar

Som familjehemsplacerad upplever barn att de slits mellan sin biologiska familj och familjehemmet, och hur det kan väcka frågor om ens identitet. Lina beskriver hur hennes familjehem har bättre ekonomi än hennes biologiska familj och hur det påverkar det sätt som hon klär sig på och pratar för att hon vill passa in. Det väljer hon att dölja när hon besöker sin biologiska familj.

"Jag känner många gånger att jag inte riktigt vet vad jag vill eller var jag står, vem jag är. Det är så det blir när man ändrar på sig så ofta [...]", säger Lina.

4.7 Skola och vänner

Barn berättar att vänner kan vara de viktigaste personerna i ens liv. Det är i skolan som mycket av det dagliga umgänget sker. Barn förklarar hur jobbigt det är att behöva flytta och byta skola.

Stöd i skolan och hjälp med läxor

Barn beskriver hur viktigt det är att familjehemmet hjälper till med läxor och hur särskilda insatser inom skolan har hjälpt barnen. Joel berättar: "Om man har behövt hjälp så har man fått det, de har alltid varit där och stöttat en. Om man behöver hjälp med läxorna, och man säger att man inte känner sig trygg i skolan så hjälper de en och så."

Att det går dåligt i skolan kan vara ett tecken på att något inte står rätt till. "Man märker att om det inte går bra i skolan så kanske det är något som inte stämmer hemma, så det tycker jag att man kan kolla upp", säger Isak.

Barn säger att de tycker det är viktigt att lärare och skolkuratorer vet om att man bor i familjehem. Carolina förklarar:

"[...] att de förstår varför. Att det inte bara är dåligt beteende och att man måste koncentrera sig mer". Theo har en liknande uppfattning: "Då vet de om jag hamnar i bråk eller så, då vet de varför jag är lite deprimerad och så."

Annie har en annan uppfattning. Hon berättar hur hon känner sig särbehandlad av lärare just för att de vet att hon bor i familjehem. Hon beskriver hur lärarna kan dalta med henne och att de är på henne mer.

Victoria beskriver också risken att man blir dömd på förhand: "[...] om man hör att det här barnet är stökigt och skolan och rektorn får reda på det, då blir man stökig, för skolan också. Man blir ingenting, man är bara stökig."

Lina tycker att skolan i sig är viktig, men inte viktigast: "[...] samtidigt är det viktigare att man mår bra och har ett hem, där man känner sig hemma och bekväm och älskad, det går faktiskt före skolan."

Vänner

Barn säger att det är väldigt viktigt att ha kompisar, både i och utanför skolan. Kompisar kan finnas som stöd, för att ge tröst och för att lyssna när man behöver prata. De kan också bidra till att skapa den tillhörighet som barnen tidigare saknat.

Jack berättar om sin tid i familjehem: **"Jag har väl inte litat på någon förrän nu, mina kompisar. Det är väl dem jag litat på mest. Då hade jag ingen jag litade på."**

Barn beskriver att det är svårt att behöva lämna den gemenskap man har med sina vänner, och att man saknar sina vänner om man tvingas flytta till ett nytt familjehem. Barn beskriver också att de blivit frustrerade över att inte få samma gemenskap på sin nya skola.

Carolina berättar: "[...] självklart är det svårt och att man saknar sina vänner, man kanske inte hittar någon som är som dem, om man har varit väldigt tätt med sina vänner så kan det vara väldigt frustrerande att man inte känner sig... att man inte känner samma gemenskap [...]." Hon fortsätter: "Då kan man bli lite halvt deprimerad, för man har liksom ingen som man kan vända sig till och prata med."

Att byta skola och klass kan leda till utanförskap och ensamhet. Annie berättar: "Det är jättejobbigt, det är inte ens eget fel att man fått flytta. Man vill verkligen ha kompisar. Den skolan jag går i är väldigt liten, så de har bildat grupper. Man har jättesvårt att komma in i en grupp. Ska man bara: Hej, får jag vara med er? Det går inte." Hon fortsätter: "Ja, för det är jättejobbigt att sätta sig på bussen i morgon och så tänker man att man ska gå ensam på rasterna och bara gå på lektionerna. Vad ska jag göra?"

Barn säger att det faktum att man tvingas flytta och att man mår dåligt också kan göra det svårt att skaffa nya vänner. Jonna berättar: "Ja, det är svårt att förklara men om man själv har det dåligt så är det svårt att vara snäll mot andra, även om man vill. Det går inte riktigt eftersom man själv inte mår bra."

4.8 Förslag på frågor från barnen

Känner du dig hemma? Dricker de mycket?

Vem pratar du med när du är hemma? OM vad? Kan man prata om allt?

Hur är det med kompisar i skolan? Får du respekt från dem?

Hur behandlar de dig? Vågar du säga vad du tycker?

Trivs du? Hur var det hemma hos dina föräldrar, slog de dig?

Hur är det att vara ny här? Hur mår du, egentligen?

Tycker du att du blir behandlad på samma sätt som de andra barnen i familjen?

Vad gör ni om dagarna? Vart kommer det här blåmärket ifrån?

Är du mätt då du går från matbordet? Vad brukar hända när ni blir arga?

Får du uppmärksamhet och kärlek från ditt familjehem?

Hur tycker du att det fungerar med socialtjänsten, är du nöjd, eller vill du byta?

Hur har du uppfattat sådant som har varit? Vad kan göras bättre?

4.9 Barnombudsmannens kommentar

När barn delar med sig av sina åsikter och erfarenheter poängterar barnrättskommittén att frågorna måste vara relevanta på allvar i barnens liv. I ett samtal måste barnet kunna dra nytta av sina egna erfarenheter, kunskaper och färdigheter. Barnet måste också få utrymme att lyfta och ta itu med eventuella problem som barnet tycker är viktiga.³²

Barns rättigheter som familjehemsplacerade

De områden som barn och unga tar upp aktualiserar en mängd av deras rättigheter och statens skyldigheter enligt barnkonventionen och svensk lagstiftning. Det är statens skyldighet att skydda barnet mot alla former av diskriminering, fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling.³³ Trots det berättar barn och unga i familjehem att kränkningar och vanvård kan pågå i många år utan att samhället ingriper. Barnen har försökt signalera, men de vuxna har inte sett.

³² Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 134 d.

³³ FN:s konvention om barnets rättigheter. Artikel 2 och 19.

En grundläggande rättighet för barn i familjehem är att få känna trygghet. Barn har också rätt till långsiktighet och delaktighet i sin placering. Förändringar har skett i svensk lagstiftning som inneburit att barn i familjehem i dag har rätt till en särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakten med barnet och ser till barnets behov.³⁴ Barnens berättelser visar dock på stora problem med relationen till socialtjänsten och att mycket arbete återstår för att tillförsäkra familjehemsplacerade barn trygghet, delaktighet och kontinuitet.

Barnkonventionen är tydlig med att barn har rätt att behålla sin identitet och sina släktförhållanden.³⁵ När ett barn separeras från sin biologiska familj måste samhället försäkra att barnet behåller kopplingen och relationerna till hans eller hennes föräldrar, syskon, släkt och andra närstående personer, såvida det inte står i kontrast till barnets intressen.³⁶ Den rotlöshet och de svåra separationer från syskon som barn berättar om i den här rapporten vittnar om hur de upplever att samhällets agerande brister.

Barnens berättelser visar att man kan leva ett bra liv som barn i familjehem, men de vittnar också om den sårbarhet som finns i att vara familjehemsplacerad. De lyfter frågor om relationer till sin biologiska familj, till vuxna och barn i familjehemmet, till socialtjänsten, till vänner och till lärare. Barn berättar också om hur de upplever sig förfördelade i jämförelse med familjens biologiska barn, till exempel när det gäller kläder, mat och veckopeng. De berättar även om brist på kärlek, omtanke och uppmärksamhet; ett relationellt utanförskap i familjehemmet. En viktig aspekt i en kommande undersökningsmodell blir därför att fånga in barnens upplevelser av orättvisa eller förfördelning inom familjehemmet – både materiellt och relationellt.

Delaktighet en förutsättning

Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Begreppet ”barnets bästa” är konventionens grundpelare och har analyserats mer än något annat begrepp i barnkonventionen. Samhället och vuxenvärlden har traditionellt sett haft tolkningsföreträdet om vad som menas med ”barnets bästa” utan att barn i tillräcklig grad varit delaktiga. Än i dag blir barn hörda alldeles för sällan i frågor som rör dem. Det är inte acceptabelt. Barnets bästa måste prövas i varje enskilt fall och barnrättskommittén är tydlig med att barnets bästa framställs i samråd med barnet. Barnets egna åsikter ska i denna process vara av yttersta vikt.³⁷

En förutsättning för att kunna leva upp till skyldigheten att ge familjehemsplacerade barn särskilt skydd och stöd är att samhället tar reda på hur placerade barn har det i sina familjehem. Barnets bästa och barnets rätt till särskilt skydd och stöd kan inte tryggas utan att barnet också garanteras sin rätt att bli hörd.

Familjehemsplacerade barn har i den här rapporten berättat vilka områden som de tycker är viktiga att fråga om för att ta reda på hur barn har det i sina familjehem. De har också lämnat synpunkter på hur lyssnandet bör gå till. Barn har unik kunskap om sin egen verklighet och är experter på sin egen situation. För att staten ska kunna trygga familjehemsplacerade barns rättigheter måste barnen själva vara delaktiga i att definiera sina behov, vad som fungerar bra och var samhällets omhändertagande brister.

³⁴ Socialtjänstlag (2001:453), 6 kap. 7 c §.

³⁵ FN:s konvention om barnets rättigheter. Artikel 8 och 9.

³⁶ General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), p. 65.

³⁷ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12, p. 71.

5. Barnombudsmannens rekommendationer

Den här rapporten bygger på samtal med barn och unga som har egna erfarenheter av att vara placerade i familjehem. Utifrån barnens berättelser och med stöd i barnkonventionen ger Barnombudsmannen följande rekommendationer.

1. *Våga fråga och agera*

Barn berättar att frågor som ställs måste upplevas som meningsfulla. Frågor som upplevs som känsliga kan vara svåra att prata om. Trots det är det enligt barnen viktigt att vuxna visar att de bryr sig och ställer frågor. När man vänder sig till barn är det viktigt att syftet är tydligt och att den som ställer frågor förklarar hur informationen ska användas. Barnens upplevelser måste tas på allvar och den som ställer frågor måste vara beredd att lyssna på riktigt och kunna agera när det behövs.

- Staten har ansvar för att ta reda på hur barn upplever sin situation i familjehem som en del av en regelbunden tillsyn av samhällsvården.
- Familjehemsplacerade barn har rätt att själva komma till tals i alla frågor som rör dem och få sina åsikter beaktade.
- Samhället måste ha möjlighet att agera utifrån det som barnen berättar.

2. *Fråga på rätt sätt*

Det finns många sätt att dela med sig av sina upplevelser och erfarenheter på. Barn har olika preferenser och tankar om vilka metoder som är bäst. Barn vill få möjlighet att ge sin egen version av verkligheten och bli tagna på allvar. Lika viktigt som att ställa frågor kan det vara att se och vara lyhörd för sådant som är svårt att uttrycka med ord. Barn berättar att det är viktigt att ha en bra relation till den man berättar för; en relation som bygger på tillit och respekt.

- Metoder för att lyssna på barn i familjehem måste vara väl anpassade till barns behov och förutsättningar.
- Olika uttryckssätt måste erkännas för att möjliggöra alla barns rätt att uttrycka sina åsikter och att höras, oberoende av barnets ålder och individuella förutsättningar.
- Ett respektfullt möte med väl förberedda vuxna i en trygg miljö är en förutsättning för barns rätt att bli hörda.

3. *Fråga om rätt saker*

Barn identifierar en rad områden som är viktiga att uppmärksamma när man vill ta reda på hur barn upplever sin vistelse i familjehem. De tar upp frågor som rör trygghet, stöd och hjälp i kontrast till utsatthet, bristande omsorg och vanvård; delaktighet, tillhörighet och identitet i kontrast till utanförskap och rotlöshet; samt respekt och tillit i kontrast till kränkningar och misstro.

- Barnet ska ses som expert på sin egen situation med rätt att själv definiera sina behov och förutsättningar för en trygg uppväxt i familjehem.
- Barnets bästa och barnets rätt till särskilt skydd och stöd kan inte tryggas utan att barnet också garanteras sin rätt att bli hörd och få sina åsikter beaktade.
- De områden som barnen själva definierar som viktiga bör ligga till grund för framtagandet av en modell för att lyssna på barn i familjehem.

Barnombudsmannen
Box 22106
104 22 Stockholm
Telefon: 08-692 29 50
info@barnombudsmannen.se
www.barnombudsmannen.se